

УДК 821.162.1

Андрій Піскун

## ПОЛЬСЬКА УКРАЇНІКА В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ АНТІНА СЕРЕДНИЦЬКОГО

**Анотація.** Метою статті є аналіз та систематизація тематичних пріоритетів художніх зацікавлень польських письменників, перекладачів та науковців ХХ століття українською тематикою, відображених у літературно-критичних рецензіях відомого польського літературознавця Антіна Середницького.

У статті констатовано, що питання дослідження компаративістських, а особливо імагологічних віддзеркалень творчих взаємин польської та української літератур є надзвичайно актуальним завданням сучасного літературознавства та потребує подальшої систематизації й методологічного опрацювання.

У розвідці проаналізовано тематичний спектр літературознавчих досліджень, що торкаються культурно-історичних та, зокрема, літературних аспектів творчих взаємин польської та української літератур, репрезентованих численними літературно-критичними оглядами А. Середницького. Тематично-дослідницький обшар його літературознавчих спостережень проаналізовано на матеріалі численних узагальнено-оглядових і монографічних статей, у яких оцінюється рівень розвитку українсько-польських літературних взаємин загалом, а також їхньої репрезентації в творчості окремих представників двох сусідніх літератур. Спектр широких й різноаспектних україно-польських літературних взаємин у запропонованій розвідці розглянуто у контексті української тематики, реалізованої в творах польських письменників першої половини ХХ ст.: Станіслава Виспянського, Стефана Жеромського, Владислава Оркана, Владислава Реймонта, Станіслава Вінченца, В'ячеслава Ліпінського та ін., а також у творчості авторів другої половини століття: Яна Бжози, Вацлава Кубацького, Єжи Стемповського, Владзімежа Слободника, Юзефа Лободовського, Ванди Василевської, Владислава Броневського, Єжи Гарасимовича, Марії Домбровської, Ярослава Івашкевича та ін.

Окремо відзначено внесок польських літературознавців, перекладачів і фольклористів у розвиток двосторонніх літературних взаємин. Показано, як їхня діяльність сприяла формуванню каналів культурного обміну і транснаціональних інтелектуальних мереж між Польщею й Україною.

Констатується, що тематика польсько-українських літературних взаємин у сучасних політичних умовах набуває дедалі більшої значущості й привертає зростаючу увагу науковців обох країн. Це стимулює подальший розвиток інтересу до питання культурного взаємообміну, сприяє поглибленню досліджень у галузі компаративістики та імагології й укріплює творчі контакти між нашими народами.

**Ключові слова:** українська література, польська література, переклад, компаративістика, імагологія, Антін Середницький

**Інформація про автора:** Андрій Піскун, аспірант Інституту літератури НАН України.

**Електронна пошта:** antylapanews@gmail.com

**Andrii Piskun**

## **POLISH UKRAINICA IN ANTONI SEREDNICKI'S LITERARY-CRITICAL RECEPTION**

**Abstract.** *The aim of this article is to analyze and systematize the thematic priorities of Polish writers, translators, and scholars' artistic interests in Ukrainian subjects as reflected in the literary-critical receptions of the noted Polish literary scholar Antoni Serednicki.*

*The article argues that the study of comparative — and, in particular, imagological — reflections of creative relations between Polish and Ukrainian literatures is an especially timely task for contemporary literary scholarship and requires further systematization and methodological elaboration.*

*The study examines the thematic range of literary-scholarly research addressing the cultural-historical and, more specifically, literary aspects of Polish-Ukrainian creative contacts, as represented in Serednicki's numerous literary-critical surveys. The thematic and research scope of his observations is analyzed on the basis of a large body of overview and monographic articles that evaluate the general development of Polish-Ukrainian literary relations as well as their representation in the work of individual authors from the two neighbouring literatures. In the present study the*

wide and multifaceted spectrum of Polish–Ukrainian literary relations is considered in the context of Ukrainian themes as they appear in the works of Polish writers of the first half of the twentieth century — e. g. Stanisław Wyspiański, Stefan Żeromski, Władysław Orkan, Władysław Reymont, Stanisław Vincenz, Waław Lipiński, and others — and of authors of the second half of the century such as Jan Brzoza, Waław Kubacki, Jerzy Stempowski, Włodzimierz Słobodnik, Józef Łobodowski, Wanda Wasilewska, Władysław Broniewski, Jerzy Harasymowicz, Maria Dąbrowska, Jarosław Iwaszkiewicz, and others.

The article separately highlights the contribution of Polish literary scholars, translators, and folklorists to the development of bilateral literary relations, demonstrating how their work fostered channels of cultural exchange and transnational intellectual networks between Poland and Ukraine.

It is concluded that, under contemporary political conditions, the topic of Polish–Ukrainian literary relations is acquiring growing importance and attracting increasing attention from researchers in both countries. This trend stimulates further interest in cultural exchange, deepens research in comparative literature and imagology, and strengthens creative contacts between our peoples.

**Key words:** Ukrainian literature, Polish literature, literary studies, translation, imagology, Antoni Serebnicki

**Information about author:** Andrii Piskun, PhD student of the Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine

**E-mail:** antylapanews@gmail.com

**Andrij Piskun**

## **POLSKA UKRAINIKA W LITERACKO-KRYTYCZNEJ RECEPCJI ANTONIEGO SEREDNICKIEGO**

**Abstrakt.** Celem artykułu jest analiza i systematyzacja tematycznych priorytetów zainteresowań artystycznych polskich pisarzy, tłumaczy i badaczy XX wieku tematyką ukraińską, odzwierciedlonych w literacko-krytycznych recepcjach znanego polskiego literaturoznawcy Antoni Serebnickiego.

W przedstawionym artykule stwierdzono, że problem badań komparatystycznych, a w szczególności imagologicznych odzwierciedleń twórczych relacji między literaturą polską a ukraińską, jest niezwykle aktualnym zadaniem współczesnego literaturoznawstwa i wymaga dalszej systematyzacji oraz metodologicznego opracowania.

W studium przeanalizowano spektrum tematyczne badań literaturoznawczych dotyczących aspektów kulturowo-historycznych oraz, w szczególności, literackich twórczych relacji między literaturą polską a ukraińską, reprezentowanych przez liczne przeglądy literacko-krytyczne A. Serednickiego. Zasięg tematyczno-badawczy jego literaturoznawczych obserwacji przeanalizowano na materiale licznych artykułów poglądowych i monograficznych, w których oceniany jest poziom rozwoju polsko-ukraińskich relacji literackich ogólnie, a także ich reprezentacja w twórczości poszczególnych przedstawicieli obu sąsiednich literatur.

Spektrum szerokich i wieloaspektowych relacji polsko-ukraińskich w tym opracowaniu rozpatrzono w kontekście tematyki ukraińskiej realizowanej w utworach polskich pisarzy pierwszej połowy XX wieku: Stanisława Wyspiańskiego, Stefana Żeromskiego, Władysława Orkana, Władysława Reymonta, Stanisława Vincenza, Wacława Lipińskiego i innych, a także w twórczości autorów drugiej połowy stulecia: Jana Brzozy, Wacława Kubackiego, Jerzego Stempowskiego, Włodzimierza Słobodnika, Józefa Łobodowskiego, Wandy Wasilewskiej, Władysława Broniewskiego, Jerzego Harasymowicza, Marii Dąbrowskiej, Jarosława Iwaszkiewicza i innych.

Osobno zaznaczono wkład polskich literaturoznawców, tłumaczy i folklorystów w rozwój dwustronnych relacji literackich. Ukazano, jak ich działalność przyczyniła się do tworzenia kanałów wymiany kulturalnej i transnarodowych sieci intelektualnych między Polską a Ukrainą.

Stwierdza się, że tematyka polsko-ukraińskich relacji literackich w współczesnych warunkach politycznych zyskuje coraz większe znaczenie i przyciąga rosnącą uwagę naukowców obu krajów. To stymuluje dalszy rozwój zainteresowania kwestią wymiany kulturowej, sprzyja pogłębianiu badań w dziedzinie komparatystyki i imagologii oraz umacnia kontakty twórcze między naszymi narodami.

**Słowa kluczowe:** literatura ukraińska, literatura polska, przekład, komparatystyka, imagologia, Antoni Serednicki

**Nota o autorze:** Andrij Piskun, doktorant Instytutu Literatury Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

**E-mail:** antylapanews@gmail.com

**Постановка проблеми.** Важливим чинником сучасного розвитку українського літературознавства є детальне дослідження історичних та теоретичних аспектів компаративістики та імагології творчих взаємодій української літератури з видатними здобутками худож-

ньою словесності інших світових літератур й, особливо з сусідніми західнослов'янськими літературами. Особливо актуальною ця проблематика, на нашу думку, є стосовно досліджень, що стосуються вивчення довготривалих у часі культурно-історичних взаємостосунків сусідніх слов'янських народів. Зазначені питання компаративістики та літературознавчої імагології неодноразово потрапляли у поле зору вітчизняних літературознавців. Разом з тим далеко не всі аспекти цього творчого діалогу на сьогодні дослідженні й належним чином прокоментовані. Зокрема, серед недостатньо вивчених питань слід наголосити надзвичайно важливий внесок у вивчення та розвиток культурно-історичних стосунків двох братніх народів відомого і одного із найбільш активних у ХХ ст. дослідників і симпатиків культурного життя України, педагога, журналіста, літературознавця, письменника, перекладача Антіна Середницького

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Українсько-польські літературні контакти завжди залишалися в центрі уваги вітчизняних літературознавців, особливо ХХ ст. До числа найбільш визнаних дослідників цих питань відносимо назвати імена Ю. Булаховської, Г. Вервеса, Р. Радишевського та ін. Водночас слід зазначити й те, що теоретичних та історико-біографічних розвідок, у яких розглядається літературно-критична діяльність відомого польського дослідника Антіна Середницького, на сьогодні відверто недостатньо. Серед нечисленної низки з них виділимо праці Я. Середницького [10], Р. Радишевського [9], О. Колянчука [7], В. Бялоковича [6], Б. Мельничука [8]. Зміст цих розвідок стосується головним чином тих або тих біографічних обставин життя або окремих аспектів наукової діяльності польського критика, тоді як детального й скрупульозного аналізу його літературно-критичних здобутків майже не містять, що не дає змоги оцінити по-справжньому титанічний внесок А. Середницького у вивчення та популяризацію польсько-українських літературних взаємин, оглянутих у широкій часовій культурно-історичній перспективі.

**Мета і завдання.** Отже, мету нашої розвідки вбачаємо у зосередженні уваги на критичній рецепції А. Середницьким української тематики в польській літературі ХХ століття.

**Виклад основного матеріалу.** Україніка, тема України в її різноманітних і широких культурно-історичних зрізах перебували у полі пильної уваги та дослідницької зацікавленості упродовж усіх років літературно-критичної діяльності А. Середницького.

Ті або ті аспекти культурно-історичних й, зокрема літературних взаємозв'язків поляків та українців критик простежує у своїх численних працях у широкому часовому проміжку, починаючи з ХV й майже до початку ХХІ ст. Але чи не найбільша частка його літературно-критичних оглядів, присвячених творчим взаєминам поляків та українців, стосується їх обопільного культурного розвитку, який було налагоджено саме у ХХ ст. Тематично-дослідницький обшир зазначених літературних взаємодій, реалізований як у загальнооглядових, так і у працях А. Середницького, адресованих окремим письменницьким персоналіям, доволі чітко поділяється на два великі часові періоди — літературу першої і другої половини ХХ ст.

В узагальнено-оглядових статтях, присвячених рецепції україніки польськими творчими діячами, критик акцентує увагу на матеріалі, що увійшов до розробленої працівниками Інституту літературознавства ПАН «Література періоду Молодого Польщі» (т. 1, 1968), де йдеться про докладну характеристику літературного процесу Молодого Польщі, біографічні довідки про тих представників цього літературного угруповання, творча доля яких так або інакше була пов'язана із Україною — Францішека Новицького, Леопольда Стаффа, Броніслави Островської, Марилі Вольської, Юзефа Руффера, Станіслава Виживовського, Марії Гроссек-Корицької та ін., а також докладна інформація про тогочасні літературно-критичні часописи — «Жице», «Свят», «Хімера», «Критика», у яких порушувались питання польсько-української літературної компаративістики та імагології («До питання україніки в період Молодого Польщі»). Гостру імагологічну проблематику вміщує до себе й літературно-критична праця «З польської культурної україніки міжвоєнного періоду», у якій автор рішуче засуджує ініційовану тодішнім польським урядом політику так званої санації, спрямованої передусім проти українців. Неправильну політику уряду, відмічає критик, засуджував у романі «Напровесні» С. Жером-

ський. Марія Домбровська дала критичну оцінку політиці санаційної влади в драмі «Осиротілий геній» та картинах «Вересень у Заліщиках» і «Після повороту з Кременця» (1929). В. Василевська в романі «Вогні на болотах» викривала колоніальну політику польської влади на Поліссі. На Львівському конгресі в обороні культури перед фашизмом (1936) разом виступили польські й українські письменники. Згадує у своїй праці А. Середницький українські зацікавлення Яна Сьпевака, який «з туги за українським степом над Дніпром мережив свою збірку «Степові вірші» (1938)»; Софію Коссак-Щуцьку, яка в романі «Пожежа» славилася «красу української землі та пісні і одночасно прощалася з «чорноземною Україною», «найлюбішою землею»; Фердинанда Антонія Осендовського, який у творі «Гуцульщина» (1936) оспівував її красу та поетичність, а у іншому творі «Карпати і Подкарпаце» описав повсякденний життєвий побут лемків і бойків [3, с. 139].

Окрему увагу у своїй статті критик приділяє діяльності прихильної до проблем українців у складі тодішньої Польщі преси: «Нова культура», «Месенчник літерації», «Сигнали», «Нова Квадрига» та ін., а також діяльності польських науковців та перекладачів української літератури того періоду.

Чимало літературно-критичних розвідок А. Середницького, присвячених періоду першої половини ХХ ст., адресовано й реценціям теми України з боку окремих постатей відомих польських письменників цього періоду: Станіслава Виспянського, Стефана Жеромського, Владислава Оркана, Владислава Реймонта, Станіслава Вінценза, В'ячеслава Ліпінського та ін. У статті «Станіслав Виспянський» критик констатує зацікавленість відомого польського драматурга життєвим побутом та культурою українських гуцулів, а також те, що на матеріалі карного судового процесу в Східній Галичині була створена його відома трагедія «Судді». Українська тематика, за словами дослідника, «розкидана» й по багатьох інших його творах, серед яких він називає драму «Болеслав Смяли», «Аргументум до драми короля Болеслава і єпископа Станіслава», «Король Казімір Ягеллончик».

У розвідках «Стефан Жеромський» та «Стефан Жеромський і Україна», зазначає А. Середницький, польський письменник постій-

но переймався пригнобленим у санаційній атмосфері тодішнього польського уряду політичним становищем українців, що, зокрема знайшло своє відображення у його повістях «Краса життя», «Могила», «Провесін», оповіданнях «До свого бога», «Язичник» та ін.

Письменницьку постать Владислава Оркана А. Середницький розглядає на тлі його дружніх творчих взаємостосунків із відомим українським письменником Богданом Лепким. У статті «Дружба В. Оркана з Б. Лепким» критик зазначає неоціненну роль польського письменника у популяризації серед його земляків кращих здобутків української літератури. «В. Оркан, — за словами дослідника, — високо цинив оригінальність української поезії. На його думку, вона “щира, проста, більш безпосередня ніж поезії заходу. Вона чарує гармонійною простотою, щирим чуттям, сердечним відчуттям природи, музикою квітучих селянських садів”. (Вступна стаття до «Антології» ). Оркан вірно оцінював величезне значення І. Франка, блискучий талант Лесі Українки, дав влучну характеристику інших наших письменників» [1, с. 12].

У статті, присвяченій лауреату Нобелівської премії — «Владислав Станіслав Реймонт», А. Середницький, попри зауваження, що письменник мало займався українськими справами, констатує, проте на необхідність звернути увагу на його книгу спостережень і заміток «З Холмської землі». Автор чимало уваги присвятив у цій публікації справі переслідування царською владою уніатів на Холмщині.

Статтю «Співець Польщі та України» А. Середницький присвячує аналізу епопеї Станіслава Вінценза «На високій полонині», яку у підзаголовку сам автор означив як «Образи, думи і легенди з гуцульської Верховини». У романі автор намагався спростувати імагологічний образ українця як чужої і ворожої полякам постаті й різко критикував санаційну політику польських урядовців.

У розвідці з красномовною назвою «Українець за вибором» автор аналізує творчий вектор симпатій та прихильності до України польського історика, соціолога, політика, видавця й члена Українського наукового товариства імені Тараса Шевченка Вацлава Ліпінського. Ще у 1909 році він взяв участь у Конгресі поляків, які дбають про україн-

ців, і прочитав лекцію на тему «Наша позиція на Русі-Україні». Українську тематику з позитивно-схвальних позицій він розглянув також й у своїй 20-томній праці «З історії України», де, зокрема йшлося й про історію боротьби української шляхти в лавах повстанців Богдана Хмельницького, а також про полковника Станіслава Михайла Кричевського, який був другом Богдана Хмельницького.

Яскраво означені українські тематичні пріоритети А. Середницький відзначає й у творчості багатьох польських письменників другої половини ХХ ст.

У статті «Суть «Землі» Яна Бжози», яка є відгуком на критичну рецепцію Марка Новаківського з приводу публікації повісті Я. Бжози «Земля», де йдеться про рух УПА, А. Середницький перш за все апелює до свідомості польського читача, не цілком обізнаного з історичними реаліями та політичними прагненнями її визвольної боротьби. «Побоююсь, що стаття Новаківського, — зауважує критик, — не буде зрозуміла як слід читачами та й недокладно вона показує суть твору Яна Бжози. Йдеться про те, що про такі важливі питання слід писати не «довільні зауваження», а лише глибоко обдумані вислови, звертаючи увагу на те, які вони викликають наслідки у свідомості малопідготованого читача.

Засуджуючи вчинки УПА, треба це робити так, щоб бандерівців не отожднювати з українцями взагалі, щоб показувати водночас, як основна маса українського народу боролась проти фашизму, за «нашу і вашу волю». Це сприятиме поглиблюванню приязні між сусідніми братніми народами. Крім негативних у польсько-українських відносинах, слід було б показувати позитивні явища, які рішуче переважають» [2, с. 6].

Українським колоритом, за спостереженнями А. Середницького сповнені й інші твори Я. Бжози — повісті «Казімір Пулавський», «Дев'ятий батальйон», «Воєнко, воєнко» та ін.

У розвідці «Вацлав Кубацький та Україна» критик говорить про пов'язані з українською тематикою його праці «З Міцкевичем по Криму» та «Український триптих Словацького». На сторінках статті «Єжи Гедройць у колі українських проблем» дослідник характеризує постать відомого польського еміграційного видавця французького часопи-

су «Культура», який невтомно популяризував творчість Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, письменників радянського періоду — М. Бажана, П. Тичини, М. Рильського, В. Симоненка, О. Гончара та інших. Окрім того у часописі широко висвітлювалась творчість українських письменників у Польщі міжвоєнного періоду — О. Теліги, Б.-І. Антонича, Н. Левицької-Холодної, Є. Маланюка та ін., а також українських письменників в еміграції: І. Багряного, Ю. Клена, Т. Осьмачки, У. Самчука, С. Гординського та ін.

Цікавими й різноманітними, за оцінками А. Середницького, є й погляди на творчі взаємини двох сусідніх братських народів ще одного польського емігранта Єжи Стемповського (стаття «Єжи Стемповський про українські питання»), який співпрацював із паризькою «Культурою», а також із лондонськими «Новинами» та іншими журналами в еміграції. У різноманітній тематиці творчості Стемповського чільне місце посідають проблеми, пов'язані з польсько-українськими відносинами. У «Бердичівському есе» та нарисі «У долині Дністра» містяться спогади про патріарший дім діда Губерта, описи Бердичева, згадки про Хотин, Кам'янець-Подільський, Одесу, Кременець, Ужгород. У «Щоденнику подорожей до Австрії та Німеччини» він згадує річки Іква, Дністер та річки Полісся.

Незмінним популяризатором української літератури в Польщі був і Влодзімеж Слободник (стаття «Україніка Влодзімежа Слободника»). Він був особисто знайомий із багатьма українськими письменниками та критиками, зокрема — Олесем Гончарем, Платоном Вороньком, Євгеном Кирилюком. Вдячність своїм українським друзям він висловив у поетичних творах «Україна мого батька», «Людська прихильність» та ін.

На сторожі польсько-українських інтересів, за висловом А. Середницького, стояв й відомий поет Юзеф Лободовський (стаття «Юзеф Лободовський на сторожі польсько-українських інтересів»), який неодноразово засвідчував свою прихильність до України у своїх численних поетичних творах: «Похвала України», «Пісня про Україну», «Мій заповіт», «Земля цвинтарна», «Скіфська Еллада», «Київські ворота» та ін. «В першому з них, — коментує зміст поезій Ю. Лобо-

довського критик, — поет бачить Україну «медовою, молочною, буряковою та пшеничною», але в «муках одвічних», окупована, як «заплана сирота». Цей багатий, але сумний край для Лободовського — це «перша моя батьківщина». Поет в різних творах згадує Київ, Дніпро, Рось, Дністер, Чорне море, Одесу, Полісся, Збруч, Білу Церкву і т. д.

У вірші «Мій заповіт» (“*Testament mój*”) автор називає Україну «нашою давньою батьківщиною, розп’ятою і в шматки роздертою». У вірші «Земля цвинтарна» (“*Ziemia cmentarna*”) автор песимістично поглянув на минуле України. Ще від часів скіфів, печенігів і хозарів то було місце війн, смертей та поховань. У вірші присвяченому Євгену Маланюку «Скіфська Еллада» (“*Hellada scytyjska*”) Лободовський порівнює Україну з Грецією, знайшовши як схожість «Аполлон зі срібним луком переодить під руку з Павлом Тичиною». Однак, в цій країні «коли хата святково прикрашена, то не відомо: поховання чи весілля... Де від давна вже, земле, крові смертельної напилася, де відкриваєшся, земле, як роздerta могила». Але, незважаючи на все, Україна рветься до бою за волю і як читаємо у вірші «Київські ворота» (“*Wrota Kijowskie*”): «відновлюється повалений Батурин...і прокидається від сну Конашевич», а поет застерігає: “втікайте москвичі, бо Петлюра близько”» [11, с. 21-22].

В «Епітафії генералу Тарнавському» автор віддає дань командирю української армії (1869–1938). Поет стверджує, що Тарнавський «був благородним солдатом і помер з честю» і радить, щоб «зараз, коли дні над ним повільно крутяться, краще потрібно поглянути здалека на свої помилки» [11, с. 23].

Багато уваги польський поет присвятив й Симону Петлюрі та його спільній боротьбі з військом Пілсудського проти більшовиків. В «Пісні про Україну» сугестивно представлено зустріч Пілсудського з Петлюрою у Вінниці («Дума про отамана Петлюру» (“*Duma o atamanie Petlurze*”)), також один з віршів присвячено його доньці («Донька отамана» (“*Córka atamana*”)). Тема польсько-української війни з більшовиками описується у віршах «Зраджена весна» (“*Wiosna zdradzona*”) і «Травневі річниці» (“*Rocznice majowe*”) та деяких публічних доповідях. В «Думі про отамана Петлюру» поет звертає увагу на довготри-

валі традиції війн за свободу України на чолі з отаманом Петлюрою. Спільні польсько-українські бойові зусилля Лободовський змальовує у вірші «Зраджена весна». У вірші «Гуляйполе» автор згадує болісні поразки війська Петлюри під Крутами та Базаром. Натомість в поемі «Київські ворота» поет згадує як «вкопаний в землю Безручко і Удовиченко тримаються клаптиком надії під польським Замостям», однак їх вчинки «ні на крок не зрушують ближче через табір Калушських дротів». Штучний голод в Україні поет згадує у «Пісні про голод».

У творчості Ю. Лободовського є й прозові художні твори, написані на українську тематику. Серед них цикл повістей «Комиші», в яких автор описує долю переселених на Кубань запорізьких козаків та їх участь у збройному повстанні проти більшовиків.

Спогади з минулого України Лободовський порушував і в публіцистиці. Мова йде про такі праці як: «Гострі уваги на українську тему» («Zgryźliwe uwagi na tematy ukraińskie»), «Фальшивий діагноз» («Fałszywa diagnoza»), «Білі плями на мапі» («Białe plamy na mapie»), «Проти привидів минулого» («Przeciw upiorom przeszłości»), «Між Мушальським і Заглобою» («Między Muszalskim a Zagłobą»), «Україна між сходом і заходом» («Ukraina między wschodem a zachodem»).

Серед інших польських письменників — симпатиків України, творчість яких припадає на другу половину ХХ ст., А. Середницький особливу увагу приділяє постатям Ванди Василевської, Владислава Броневського, Єжи Гарасимовича, Марії Домбровської, Ярослава Івашкевича та ін.

У відгуку на річницю смерті заслуженої громадської діячки й письменниці Ванди Василевської (стаття «Друг українського народу») автор відзначає її активну громадсько-політичну позицію, спрямовану на зближення польсько-українських культурних взаємин, відображену у повісті «Вогні на болотах», статті «Три дні», лібретто опери «Богдан Хмельницький».

Українським духом сповнені оповідання Василевської «Відкриття стадіону», «Дідусь Юхим», «Ганна», «У хаті» та ін. Дніпровим ароматом віє від запашних нарисів про рибальство на славній ріці України — «Дніпро красен за всякої погоди».

У статтях «Владислав Броневський», «Владислав Броневський на Україні», «Листи українців до В. Броневського», «У музеї Броневського» відзначено особливий інтерес поета до української тематики, відображений у багатьох його поетичних творах.

У поетичних творах Єжи Гарасимовича (стаття «Польський співець Лемківщини») критик констатує неоднозначну позицію поета щодо польсько-українських політичних взаємин, зокрема руху УПА на території Польщі. Водночас як засвідчує зріла творчість поета, у своїх творах «Пам'ятник Хмельницькому. Київ», «Софійський іконостас. Київ», «Українська ніч», «Помешкання на Лобзовській», «Лемківська елегія» та ін. автор ставиться до напружених польсько-українських політичних стосунків більш помірковано й зважено. Загалом, вважає А. Середницький, поетична творчість Є. Гарасимовича поновому збагатила дружні польсько-українські літературні взаємини.

Творчій постаті Марії Домбровської критик присвятив три статті: «Марія Домбровська», «Домбровська М. Драма великої гуманності», «Марія Домбровська про польсько-українські проблеми», у яких йдеться про багатовікові проблеми культурно-історичних стосунків між Польщею та Україною: драма «Осиротілий геній», репортажі «Чотири дні на Люблінщині», «Вакційні записки», «Вересень у Заліщиках», «Дурість Польщі» та ін., де вона рішуче засудила санаційну політику тодішньої польської влади. Отже, приходиться до висновку автор статей, «Марія Домбровська помітно зміцнила течію приязних польсько-українських літературних відносин, мала відвагу протиставлятися поведінковим тенденціям і тим, що погано слугують країні, поставам фальшивого патріотизму» [12, с. 57].

Особливу увагу в контексті налагодження плідних творчих взаємозв'язків між польським та українським культурним середовищем А. Середницький присвятив внеску у них відомого письменника ХХ ст. Ярослава Івашкевича: «Син української землі (До 70-річчя з дня народження Ярослава Івашкевича)», «Ярослав Івашкевич», «Київ у житті і творчості Ярослава Івашкевича».

Чимало творів видатного письменника тематично пов'язані з Україною. Це «Осінній бенкет» (1917), «Місяць сходить» (1925), «Біля Говерли» (1926), «Іларій, син бухгалтера» (1923), «Книжка моїх спогадів»

(1957), «Червоні щити» (1959), «Станіслава Висоцька та її Київський театр» (1963), «Весілля пана Бальзака», «Слава і хвала» (1960) та інші.

У цих творах автор змалював красу української землі та її народу, Києва, деякі події, що відбувалися в Україні. У післявоєнні роки Івашкевич кілька разів відвідував Україну, де залишилась могила його батька. Він встановив дружні зв'язки з М. Рильським, М. Бажаном, П. Тичиною, О. Корнійчуком та іншими українськими письменниками. У книгозбірці Івашкевича є твори Тичини, Рильського, Вервеса, Дмитерка, Павличка, Бажана. Серед них також «Антологія української поезії» та українські переклади творів А. Міцкевича, Ю. Словацького і Ю. Тувіма.

Івашкевич писав нариси про творчість Т. Шевченка, про святкування Кобзарєвого ювілею в Києві в 1964 році. Він дав високу оцінку перекладацькому мистецтву М. Рильського, Бажана, написав схвальне вступне слово до польського видання книжки «Міцкевич в Одесі» Бажана, дав позитивну оцінку книжки Вервеса «Там, де Ікви срібні пливуть хвилі». З не меншою приязню Івашкевич зустрів появу вибраних творів Тувіма в українських перекладах. А. Середницький вважає Я. Івашкевича гідним продовжувачем польської української школи романтичної поезії.

Як дослідник польсько-українських культурних взаємин, велику увагу А. Середницький приділяв також й огляду історії та сучасного стану рецепції польськими літературознавцями української художньої словесності. Питанням дослідження польськими літературознавцями українського літературного процесу критик присвятив цілу низку як оглядових («20 років української літератури в ПНР», 1965; «Україніка в польських публікаціях», 1965; «Літературна україніка в наукових журналах ПНР», 1966; «Популяризатори української літератури в ПНР», 1966; «Безустанний літературний діалог», 1967; «Нова інформація про польську україніку ХІХ ст.», 1970; «Пером польських друзів», 1971; «Україніка в польській літературі другої половини ХІХ ст.», 1972; «Вклад поляків в українську культуру», 1973 та ін.), так і розвідок, у яких розглядається персональний внесок польських філологів-україністів («Дослідник української літератури», 1965; «Україніка в працях М. Інґльота», 1967; «Все кращі досягнення польського українознавства», 1968; «Юліан Кшижановський», 1972; «Йосип Третьак», 1973; «Пам'яті Юліана Кшижанов-

ського», 1977; «З польської культурної українінки міжвоєнного періоду», 1978; «Мазовецька україністка», 1981; «Флоріан Неуважний», 1982 та ін.).

Починаючи з ХІХ ст. й в Україні, й у Польщі починають з'являтися не тільки перші наукові дослідження сусідньої літератури, а також й численні переклади творів її кращих представників. Вже з кінця ХVІІІ століття у Польщі перекладалися українські народні пісні, а з середини ХІХ століття — літературні твори.

Питанням художнього перекладу з української на польську та з польської на українську мови присвячено велику кількість як оглядових, так і біографічних статей А. Середницького, серед яких — «20 років української літератури в ПНР» (1965), «Популяризатори української літератури в ПНР» (1966), «Польські поезії українською мовою» (1971), «Вклад поляків в українську культуру» (1973), «З архіву Юзефа Бояра» (1977), «З польської культурної українінки міжвоєнного періоду» (1978), «Україніка Влодзімежа Слободника» (1980), «Заслужений перекладач — Станіслав Едвард Бурий» (1980), «Талановитий перекладач — Єжи Литвинюк» (1983) та багатьох ін.

Серед поляків, які невтомно трудилися на ниві перекладацької діяльності у ХХ ст. А. Середницький називає імена Л. Пастернака, В. Жимовського, А. Вата, М. Пехалю, Е. Житомирського, А. Цесажа, Я. Щавєя, Є. Плєснєровича, Я. Бжози, В. Гродзєнської, Н. Шанєвської, А. Долинської, Є. Бженчєвського, М. Трачевської, А. Штерна, М. Рачкевича, Г. Залєнського та ін. Переклади поезій Т. Шевченка та радянських поетів здійснюють В. Борунський, Є. Бернацький, Т. Хрусєлевський, С. Струмпф-Войткевич, Є. Гординський, К. Грущинський, С. Полляк, Т. Голлендер, М. Яструн, К. Суходольська, О. Баумгардтен, Б. Жиранік, Г. Тімофєєв та ін. С. Полляк в антології «130 поетів» (1957) надрукував 55 поезій: П. Тичини (21), М. Рильського (13), М. Бажана (6), В. Сосюри (3), М. Нагнибиди (3), А. Малишка (3) та ін.

Чимало польських літераторів виступило з невеликою кількістю перекладів української літератури. Таких, за підрахунками А. Середницького, понад 100 осіб. Серед них є імена чільних польських літераторів, як Ю. Тувіма, Є. Леца, Ю. Пішибєся, Є. Юрандєта, А. Каменської, Б. Дроздовського, В. Василєвської, Я. Івашкевича та ін.

Серед численних перекладачів з української на польську мову у ХХ ст. А. Середницький окремо виділяє постаті К. Яворського, якому, за його словами, належить чи не найбільша кількість перекладів (твори Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Зерова, П. Тичини, М. Рильського, Б. Антонича, А. Шмигельського, М. Бажана, Д. Павличка), Є. Анджеєвича (Т. Шевченко, М. Коцюбинський, М. Рильський), Ю. Бояра (понад 20 українських авторів й, зокрема, понад 150 оповідань, новел, казок, гуморесок тощо), В. Слободніка (Т. Шевченко, І. Франко, Ю. Федькович, Я. Щоголев, А. Малишко, М. Терещенко, Л. Первомайський, М. Рильський, Ю. Збанацький), Л. Левіна (Т. Шевченко, І. Франко, Л. Дмитерко, П. Воронько, М. Бажан, М. Рильський, П. Тичина та ін.), Є. Литвинюка (Г. Сковорода, В. Самійленко, Леся Українка, М. Вороний, П. Тичина, Д. Загул, В. Кобилянський, П. Филипович, М. Доленго, М. Бажан, В. Мисик, Д. Павличко, І. Драч, В. Симоненко, М. Стельмах), С. Е. Бурого (М. Шумило, Л. Дмитерко, О. Корнійчук, А. Головка, М. Стельмах, О. Коломієць та ін.). Крім названих, у переліку українських письменників, творчість яких зацікавила польських перекладачів ХХ ст., зазначає А. Середницький, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Карпенко-Карий, О. Кобилянська, Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, М. Куліш, В. Сосюра, Ю. Яновський, О. Довженко, С. Воскресенко, М. Нагнибіда, Н. Рибак, П. Панч, Л. Забашта, Є. Бондаренко, П. Глазовий, О. Гончар, Є. Самохваленко, В. Шевчук, Є. Гуцало, Ліна Костенко та ін.

У розвідках А. Середницького наведено й чимало свідчень польських перекладачів з української щодо особливостей їхньої літературної праці. Про ставлення, наприклад, В. Слободніка до популяризації творів Шевченка свідчить його стаття «Праця над перекладами віршів Шевченка на польську мову» (НК, 1959, № 2). З неї дізнаємося, що батько поета співав йому в дитячі роки українських пісень, які він запам'ятав на все життя. Вірші Шевченка ставали, таким чином, якісь ближчі, рідніші. Це й полегшувало поетові роботу над передаванням польською мовою Кобзаревих творів. Проте під час перекладання його поезій доводилось зазнавати певних труднощів, особливо з метрикою вірша, про що автор слушно писав: «Переклад поезії Шевченка, як і пе-

реклад віршів кожного великого поета, справа нелегка. Чудову народну шевченківську простоту може перекрутити кожна зайва стилістична прикраса, кожне зайве слово перекладача... Не пригадую вже, хто сказав, що поетичний переклад буває як жінка: якщо вірна, то погана, а коли невірна, то гарна. Завданням перекладача поезії... не є перекладати з мови на мову, а з поезії на поезію» [5, с. 93].

Поет і перекладач Т. Голлендер у статті «З української поезії» писав: «Вивчати культуру народу, з яким живемо разом, з яким ми мали протягом багатьох століть чимало спільних переживань, є нашим обов'язком. Нашим обов'язком є вивчення культури цього народу та його потреби так само, як нашим обов'язком є розшукування доріг до спільної з ним згоди» [3, с. 140].

Завершуючи одну із своїх статей, присвячених питанням польсько-українських перекладів, А. Середницький наводить слова Б. Дроздовського, який у статті «Українська література в Польщі» (1962) писав, що настав вже час, щоб українську літературу популяризувати в Польщі так, як російську. Про це повинні подбати перекладачі, письменники та видавництва. За оцінкою критика, Б. Дроздовський говорив про своє ставлення до української поезії з серцежною зворушливістю: «Автор цих рядків, який з дитинства зжився з українською поезією і піснею, залишився досі під впливом чару і краси її мелодій, чару України і мови, яка під пером видатних майстрів набирає чудової м'якості та сили рис, рідких у численних мовах світу. Робота проведена польськими перекладачами і літературознавцями, — зазначає далі А. Середницький, — матиме величезне значення для зближення наших народів, вона швидко виправляє ці занедбаня, які накопичились довгими роками в ділянці вивчення та популяризації української літератури в Польщі» [4, с. 40].

У ХХ ст. загалом коло літературних взаємин між представниками польської та української літератур значно розширюється як в кількісному, так і в якісному вимірах. Це передусім стосується розширення тематичного діапазону відображення культурно-історичних стосунків поляків і українців, літературно-критичних досліджень творчості письменників, перекладів їхніх художніх творів. Водночас А. Середницький

з прикрістю констатує, що кількість перекладених й виданих в Україні творів польських письменників в кілька разів перевищує кількість творів українських письменників, виданих у Польщі. Як відзначає літературознавець, упродовж багатьох століть історію польсько-українських літературних взаємин промовисто підкреслювала й літературна дружба та особисті приятельські стосунки. Август Бельовський товаришував з Іваном Вагилевичем, Іван Франко — з Елізою Ожешко та Яном Каспровичем, Юзеф Ігнацій Крашевський — з Пантелеймоном Кулішем, Богдан Лепкий — з Владиславом Орканом, Ярослав Галан і Максим Рильський — з Владиславом Броневським, Тадеуш Голлендер — з Богданом Антоничем, Микола Бажан — з Ярославом Івашкевичем і Анатолем Стерном, Олександр Гаврилюк — з Леоном Пастернаком, Євген Маланюк — з Єжи Стемповським. Був навіть польсько-український літературний шлюб — Ванда Василевська та Олександр Корнійчук. Зрештою, як оптимістично оцінює А. Середницький результати багатостолітніх польсько-українських літературних взаємин та їхні подальші перспективи в умовах майбутньої розбудови історичної незалежності обох держав й обох дружніх народів, «постійний діалог триває. Історична тематика в обох літературах розглядалася по-новому в кожному історико-літературну епоху. Незважаючи на те, що змінилися умови, українська тематика не зникає зі сторінок літературних творів у Польщі, а польська в Україні» [13, с. 123].

Серед інших питань, які турбували А. Середницького як дослідника польсько-українських взаємин — це зацікавленість польських письменників українським фольклором, самобутністю його народних вірувань та звичаїв, захист української мови від спроб применшення її національної вартості з боку частки реакційних польських культурно-історичних діячів та русифікаторської політики Росії, аспекти релігійних та політичних суперечностей, що виникали на певних етапах історичного розвитку між Польщею та Україною.

Значний внесок у вивчення української культури, зроблений польськими фольклористами та етнографами, А. Середницький коментує у численних статтях, серед яких — «Поляки, які писали українською мовою» (1967), «Україніка в «Історії польської фольклорис-

тики» (1970), «Український фольклор у польській літературі» (1972), «Вклад поляків в українську культуру» (1973), «3 польської культурної україніки міжвоєнного періоду» (1978) та ін.

**Висновки.** У запропонованій розвідці зроблено лише попередню спробу проаналізувати вагомий внесок видатного польського літературознавця А. Середницького у розвиток культурно-історичних взаємин двох сусідніх слов'янських народів. Подальші напрямки досліджень будуть стосуватися вивчення змісту літературно-критичних рецепцій А. Середницького стосовно його оцінки більш ранніх культурно-історичних етапів творчих взаємостосунків польської та української літератур.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Верба, А. (1960). Дружба В. Оркана з Б. Лепким. *Наша культура*, № 9, с. 11–12.
2. Верба, А. (1964). Суть «Землі» Яна Бжози. *Наша культура*, № 1, с. 6.
3. Верба, Антін. (1978). 3 польської культурної україніки міжвоєнного періоду. *Український календар*. Варшава, с. 138–143.
4. Верба, Антін. (1966). Популяризатори української літератури в ПНР. *Український календар*. Варшава, с. 36–40.
5. Верба, Антін. (1980). Україніка Влодзімежа Слободника. *Український календар*. Варшава, с. 92–94.
6. Бялокозович, В. (1999). 3 історії української діаспори: Антін Середницький у колі польсько-українських культурних взаємин. У: *Література. Літературознавство. Життя. Збірник наукових праць і матеріалів. До 75-річчя від дня народження д-ра філологічних наук, проф. Марка Веняміновича Теплінського*. Івано-Франківськ, с. 279–287.
7. Колянчук, О. (2011). Сеньйор мистців пера. *Над Бугом і Нарвою*, № 1, с. 32–38.
8. Мельничук, Б. (2008). Середницький Антін (Антон) Тимофійович. *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. Т. 3. Тернопіль*, с. 250.
9. Радишевський, Р. (2022). Письменство польсько-українського пограниччя у дослідженнях Антіна Середницького. *Діалог двох культур*, Sulejowek, № 1, с. 89–100.
10. Середницький, Я. (2013). Українознавча діяльність Антіна Середницького. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, Вип. 6, с. 193–198.

11. Antoni Serednicki. (1999). Józef Łobodowski na straży interesów Polski i Ukrainy. *Z użytku polsko-ukraińskiego*, s. 11–32.

12. Antoni Serednicki. (1994). Maria Dąbrowska o problemach polsko-ukraińskich. *Szkice polsko-ukraińskie*, s. 35–57.

13. Antoni Serednicki. (1996). Związki Marii Konopnickiej z Ukrainą. *Eseje polsko-ukraińskie*, s. 109–123.

## REFERENCES

1. Verba, A. (1960). Druzhba V. Orkana z B. Lepkym. *Nasha kultura*, № 9, s. 11–12. [in Ukrainian]

2. Verba, A. (1964). Sut' «Zemli» Yana Brzozy. *Nasha kultura*, № 1, s. 6. [in Ukrainian]

3. Verba, Antin. (1978). Z pol's'koi kul'turnoi ukrainiky mizhvoiennoho periodu. *Ukrains'kyi kalendar*. Varshava, s. 138–143. [in Ukrainian]

4. Verba, Antin. (1966). Populiaryzatory ukrains'koi literatury v PNR. *Ukrains'kyi kalendar*. Varshava, s. 36–40. [in Ukrainian]

5. Verba, Antin. (1980). Ukrainika Vlodzimezha Slobodnyka. *Ukrains'kyi kalendar*. Varshava, s. 92–94. [in Ukrainian]

6. Bialokozovych, V. (1999). Z istorii ukrains'koi diaspory: Antin Serednyts'kyi u koli pol's'ko-ukrains'kykh kul'turnykh vzaiemyn. U: *Literatura. Literaturoznavstvo. Zhyttia. Zbirnyk naukovykh prats' i materialiv. Do 75-richchia vid dnia narodzhennia d-ra filolohichnykh nauk, prof. Marka Veniaminovycha Teplins'koho*. Ivano-Frankivs'k, s. 279–287. [in Ukrainian]

7. Kolianchuk, O. (2011). Sen'or mysttsiv pera. *Nad Buhom i Narvoiu*, № 1, s. 32–38. [in Ukrainian]

8. Mel'nychuk, B. (2008). Serednyts'kyi Antin (Anton) Tymofiiiovych. *Ternopil's'kyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 4 t. T. 3*. Ternopil', s. 250. [in Ukrainian]

9. Radyshevs'kyi, R. (2022). Pys'menstvo pol's'ko-ukrains'koho pohranychchia u doslidzhenniakh Antina Serednyts'koho. *Dialog dvokh kul'tur*, Sulejowek, № 1, s. 89–100. [in Ukrainian]

10. Serednyts'kyi, Ya. (2013). Ukrainoznavcha diial'nist' Antina Serednyts'koho. *Ukraina–Pol'shcha: istorychna spadshchyna i suspil'na svidomist'*, Vyp. 6, s. 193–198. [in Ukrainian]

11. Antoni Serednicki. (1999). Józef Łobodowski na straży interesów Polski i Ukrainy. *Z użytku polsko-ukraińskiego*, s. 11–32. [in Polish]

12. Antoni Serednicki. (1994). Maria Dąbrowska o problemach polsko-ukraińskich. *Szkice polsko-ukraińskie*, s. 35–57. [in Polish]

13. Antoni Serednicki. (1996). Związki Marii Konopnickiej z Ukrainą. *Eseje polsko-ukraińskie*, s. 109–123. [in Polish]